

Любов Кондратюк, Володимир Цвіркун

КОНДРАТЮК Любов Романівна — кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії та економічної теорії Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сфера наукових інтересів — етика, естетика, філософська антропологія, філософія культури .

ЦВІРКУН Володимир Михайлович — кандидат філософських наук, доцент кафедри українознавства і філософії Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя. Сфера наукових інтересів — філософська антропологія, філософія культури, соціальна філософія, етика, естетика.

**ОБОВ'ЯЗОК ЖИТТЯ:
ФІЛОСОФСЬКО-АНТРОПОЛОГІЧНЕ ЕСЕ
НА ТЕМУ ЕТОСНО-ЕСТЕЗИСНОГО
СТАНОВИЩА ЛЮДИНИ У СВІТІ**

У статті досліджується етосно-естезисний стан розвитку особистості в умовах сучасного глобального суспільства під кутом зору філософської антропології. Акцентовується увага на морально-естетичних цінностях людського життя та обов'язку особистості реалізувати у ньому ідеали істини (правди), добра і краси.

Ключові слова: життя, обов'язок, етос, естезис, цінності, істина (правда), добро, краса.

У теперішньому, ледве не наскрізь глобальному світі, очевидно, як ніколи раніше, загострюється й актуалізується питання соціального, есенційно-екзистенціального, релігійного, а загалом, космогенетичного статусу не тільки людства як такого, але й окремої людської істоти, а за «зобов'язувальним» рахунком (тобто, від Бога, від себе і від людей) — особистості. У потенціях своїх кожна людина є і homo moralis (моральна), і homo excelent (прекрасна). Отож, означена проблема полягає у тому, наскільки людині вдається реалізувати ці свої можливості, якщо, звичайно, для цього у неї є і ідеальне бажання, і добра воля, і прагнення відшукати очевидну Правду (за роздумами Соні Мармеладової з роману «Злочин і кара» Ф. Достоєвського — «серемяжную») Життя.

В житті людському, як правило, дуже часто бракує саме Добра і Краси, які б опиралися на Істину, а у суто житейському форматі на Правду і, тому у соціальному аспекті, — на Справедливість. Хоче того, чи не хоче кожна конкретна людина, але вона просто зобов'язана жити по правді, по доброму і красиво. Такий обов'язок є напевно висхідним принципом людського життя, остільки - оскільки ж, створена сама людина за образом і подобою Бога-творця, народжена із лона батьківської любові, введена у цей земний світ не тільки для того, щоби жити, а й для того, щоби перетворювати Землю у Сад, плеваючи у ньому все розмаїття флори і фауни, відкриваючи і розкриваючи у собі креативно-культурні потуги та створюючи, таким чином, у солідарності із Іншими людьми умови для цивілізаційного розвитку всього людства. Цікавими, на нашу думку, у вище згаданому контексті плекання Саду, є міркування М.Столяр. Вона вважає, що архетип Саду «виражає споконвічну сутність відносин Бога, людини і природи, ім'я якої Любов» [2, с.266].

Мабуть етос людський полягає у тому, що, живучи у спільності собі подібних і у більш формалізованих структурах суспільства, людина покликана творити добро, усвідомлюючи в достатній мірі сутність його протилежності — зла. А людський естетизм передбачає орієнтацію на ідеали і вміння власноручно творити, обираючи їх за основу (норму, зразок), красиві, досконалі предмети і себе, як подобу Богу. Погодьмося тут із думкою А.Канарського, який зазначає: «якщо перед нами справжній ідеал — будь він по-людськи моральний чи політичний, — то він не може не бути естетичним, тобто покладати у собі щось дійсно таке, що сприймається, не-без-образне, прекрасне» [3, с.184].

Отже, метою даного дослідження є утвердження думки про те, що Життя людини, його творення, під кутом зору філософської антропології, складає для неї великий Обов'язок і перед Богом, і перед владою Природою. Таке розуміння життя спонукає нас розглянути етосно-естетичне становище людини у сучасному світі.

Здається, сьогодні вже стало цілком очевидним, що місцем спільного проживання людей, їх етосу (вперше це поняття зустрічаємо у Гомерових «Ліаді» та «Одіссеї») є вся планета Земля. Отож, у такому випадку постає проблема якоїсь вселенської моралі, яка у засадничих своїх положеннях (принципах, нормах, заповідях) об'єднувала би усіх землян, незалежно від їх регіональної культурно-цивілізаційної самоідентифікації, уподобань, звичаїв, традицій тощо. Однак, нічого вселенського (абстрактного у кращо-

му розумінні його суті) у людей, на жаль, поки що не виходить. Як правило, замість вселенського (вселюдського) Добра у повсякденній життєвій конкретиці постає часто-густо щось погане, недобророзичливе, зле, а то й хижацько-звір'яче. І навіть там, де мають місце благі наміри частіше твориться не рай, а пекло.

Поняття етосу на ґрунтовному філософському рівні детально опрацьовується уже в античні часи. У Сократа, а особливо у Аристотеля ми віднаходимо достатньо глибоких міркувань щодо етичного статусу людини і відповідного йому відношення до світу й до себе, яке опирається на доброчесність. Вона ж, за сутнісними своїми ознаками, виражається у певному наборі особистісних (моральних) чеснот. А у Платона, наприклад, мова йде про ідеї, як вищі блага. Аристотель же поділяє блага на тілесні, зовнішні та душевні. Саме останні у нього пов'язані із розумом та доброчинностями (чеснотами). «У світовій філософській думці... наскрізно представлено уявлення про найвищий ціннісний рівень людського життя. Найчастіше його зміст, — пише Т.Аболіна, — охоплюється поняттям «вище благо», що узагальнює розуміння граничної визначеності людини, її ієрархічно перших обов'язків. Людина є носієм багатьох «етосів», серед яких визначальним для свідомої етичної рефлексії є «етос одухотвореного людського життя» з його відданням переваги єдності та «етос життя як дійсної культури», в якому є прийнятним чи навіть нормативно санкціонованим певне роз'єднання, яке забезпечує життєздатність, стабільне функціонування конкретних культурних спільнот» [4, с.67].

Згадаймо, що у «Поетиці» та інших своїх працях Аристотель, а за ним і багато інших античних мислителів наголошують на значимості для людини і суспільства утвердження у життєвій практиці принципу калокагатії, яким сполучається в одне ціле (систему) і благо (добро), і краса, і, як наслідок, істина. Звичайно ж, що цей принцип має постати у якійсь довершеній, досконалій, викликаючій емоційне задоволення формі, що живить чуттєву наснагу і стимулює процес самотворення і самовдосконалення.

Не все гладко складається у сучасної людини й із естетизмним світовідношенням, із сприйняттям Краси, не кажучи вже про творення Прекрасного. На фоні поодиноких сьогодні злетів людського інтелекту та фізичних зусиль митців, людське око і слух, зорієнтовані на споглядання досконалого змушені чи не на кожному кроці наштовхуватись на кіч, сір'ятину, а то й і на відверту вульгарщину та не-

пристойність. На щастя протягом своєї багатотисячолітньої історії в особі своїх геніальних представників людство спромоглося створити немало справжніх шедеврів і красного письменства, й інших видів мистецтва, а також достатньо досконалих технічних пристроїв, які не тільки милують наші уми та серця, а назавжди залишаються неперевершеними зразками довершеності людського творення.

У більшості випадків люди, у першу чергу, довіряють саме своїм почуттям, емоційна напруга яких дозволяє їм вірити, надіятись, любити, мріяти, загалом, — по-справжньому, по-людськи дивуватися всеблагості й красі життя. «Завжди, коли мова йшла про принципи чуттєвої виразності творінь людських рук і природи, виявлялась єдність у побудові предметів і явищ, здатних надавати почуття емоційного піднесення, хвилювання, безкорисного милування, тобто закладалися традиції естетичного аналізу. Так склалося уявлення, — вважає О.Кривцун, — про світ виразних форм (створених людиною і природою), що виступали предметом естетичної рефлексії» [5, с.6].

Варто також зауважити, що на відміну від поняття «етосу», термін «естезис» занадто пізно був включений у філософський дискурс. Детальний розгляд «естезису» та похідних від нього понять започатковується у практиці європейського філософування лишень з ХУІІІ століття завдяки старанням німецького мислителя А.Г.Баумгартена.

Та незважаючи на всі особливості включення у процес розвитку філософської думки понять етосу і естезису, етичного, морального, естетичного, чуттєвого та інших близьких термінів, життєва практика здавна і завжди спонукала людей у той чи інший спосіб не тільки задумуватися над суттю добра, краси, правди, але й намагатися по при все реально їх утверджувати у своєму житті, як вищі (і навіть — божественні) цінності.

Специфікою людського буття є те, що у людини генетично присутня міра не лишень самотворіння, але й творення різноманітних речей, у субстанційний зміст яких вона спроможна вкласти душевне тепло і особистісне благородство. Із чим це пов'язано? На думку вітчизняного філософа С.Кримського, «Людина репрезентує, відмінний від світу речей, тип існування. І найстрашнішу небезпеку її життя, як підкреслював Будда, становить загроза стати річчю, загроза зради своєму індивідуалізованому статусу буття, драматизованого пошуком самоідентифікації та свого призначення. Уся світова культура та релігійна свідомість спрямовані на подолання цієї небезпеки та ствердження виділення людей з кола речей» [6, с.34].

Отже, людина не повинна бути річчю серед речей, бо ж більшість із них, і тих, які її оточують, і тих, якими вона користується, створені людьми для людей. Чи ж варто, у такому разі, задаватися питанням про те, якого рівня досконалості мали б бути ці речі? Або, яку енергію Істини (Правди), Добра і Краси має вкласти людина у розмаїття речей, необхідних їй для гідного Життя?

Обов'язок Життя передбачає, що людина, отримавши його, як унікальний, чудесний Дар від народження, отримує разом із ним і Свободу творити — творити себе, інших, світ власної присутності у Бутті. Однак, надана їй свобода аж ніяк не є необхідністю, а тим більше не може, не повинна бути свавіллям. Вона має бути великою Відповідальністю людини і перед Богом, і перед Іншими, і перед Природою, і, врешті-решт, перед самою собою. Така Свобода — це і простір і час особистісної відповідальності Людини перед Світом створеним і Світом творимим також, значною мірою, і нею самою. Така Свобода є драматичною напругою Життєствердження, благоговіння перед будь-якими проявами життя (А.Швейцер).

Етосно-естезисне становище людини у світі деталізується тим, що явище естетичного виступає як таке, в якому людська чуттєвість одержує свою завершеність. Іншим, але рівнозначним феноменом людської чуттєвості, виступає моральне. Моральність є чимось більшим, ніж повчання та ідеал. Вона не може бути засобом пригнічення або приниження особи, бо сама формує основи її власної гідності, не може робити людину рабом, позбавити її свободи, бо сама на цій свободі ґрунтується. Мораль відкриває сферу власного етосного права особистості реалізувати свою індивідуальність. У цій сфері діє вже принципово інший моральний імператив, орієнтований на духовне самовизначення і самоздійснення людини, відповідальної перед собою, перед світом і перед Богом. Така моральність органічно «вливається» в естетичну форму. У кожному, справді людському почутті, моральність і естетичність не доповнюють одна іншу, а зливаються в одне ціле, у неповторний образ. Наскільки і яким образним (довершеним) може бути життя людини повною мірою демонструє високе мистецтво протягом усієї своєї історії. А історія мистецтва, як уважав А.Канарський: «у більш глибокому тлумаченні це — й історія чуттєвого відношення людини до світу як історія її самопочування» [7, с.18].

Таким чином, етосно-естезисне становище людини у світі передбачає глибоке усвідомлення обов'язку перед Життям як величним Да-

ром, посланим людям із незбагнених висот. Не змарнувати життя, не перетворити його у банальне виживання, ціною власного життя робити все для того, щоби життя у всьому його розмаїтті стверджувалося і увічнювалося — справа честі і гідності Людини, її святий Обов'язок.

Висновки. Сьогодні людина більшою мірою постає як «пошукач», як така, що припускає можливість різних істин. Від пріоритету морально-естетичних, духовних цінностей залежить у даний час саме виживання земної цивілізації. Культурне людство відчуває сьогодні потребу піддати переглядові підвалини свого світогляду, підвести під нього міцне підґрунтя. На цьому шляху від світоглядної одномірності до складної і суперечливої, значно менше зраціоналізованої, але натомість куди реалістичнішої, наділеної всією повноважністю Живого Життя картини світу особливу роль покликана відігравати етична й естетична рефлексія.

Моральне і естетичне є чуттєвим відношенням людини до Світу, мірою її небайдужості в житті і до Життя, мірою безпосередності і самоцільності її чуттєвих станів. Добро і Краса, як осердя людських етосу та естезису, — одні із регуляторів людських взаємин, їх олюднення і гармонізації.

«Краса врятує світ» — висловлювався свого часу глибокий знавець людської психології Ф.Достоевський. Бо саме у феномені краси виявляється не лише якась недосяжна глибина Буття, явлена чуттєво, крізь лики Образу. У ній — наша суто людська причетність цим глибинам (й запаморочливим висотам) буття. Проте, будучи абсолютною у своєму пориві, прагненні, відчуваючи свою родинність з глибинами реальності, свою співучасть у світі «Іншого», людина приречена перебувати в цьому світі, серед розрізнених і роздріблених наслідків своєї діяльності. Саме в цьому виражений увень трагізм людського буття. На жаль, краса не вирішує людської драми, вона не врятує світ, але вона «врятує» його. Вона тому і здатна «врятувати» його, що є «чуттєво» явленим ликом Абсолюту, «обіцяючою щастя» (Стендаль) як завдатку можливої Гармонії світу і людини.

Література

1. Біблія або Книги Святого Письма Старого і Нового Заповіту. — Євангельсько-лютеранська місія — Думки про віру, 1988. — 1528 с.
2. *Столяр М.* Архетип Саду в сучасній культурологічній думці. — С.264–272. — В кн.: Філософська антропологія та сучасність (пам'яті

- В.Г.Табачковського) / М. Столяр // Філософсько-антропологічні студії 2008. — К.: Стилос, 2008. — 529 с.
3. *Канарский А.С.* Диалектика эстетического процесса. Диалектика эстетического как теория чувственного познания / А.С. Канарский. — К.: Изд-во при Киевском гос. ун-те изд. объединения «Вища школа», 1979. — 216 с.
 4. *Аболіна Т.Г.* Гуманістичний етос моральнісної культури. — С.61–83. — В кн.: Етос і мораль у сучасному світі/ Аболіна Т.Г., Єрмоленко А.М., Кисельова О.О. та ін. — К.: Вид. ПАРАПАН, 2004. — 200 с.
 5. *Кривцун О.А.* Эстетика: Учебник/ О.А Кривцун . — М.: Аспект Пресс, 1998. — 430 с.
 6. *Кримський С.Б.* Запити філософських смислів/ С.Б. Кримський. — К.: Вид. ПАРАПАН, 2003. — 240 с.
 7. *Канарский А.С.* Диалектика эстетического процесса. Генезис чувственной культуры / А.С. Канарский. — К.: Изд-во при Киевском гос. ун-те изд. объединения «Вища школа», 1982. — 192 с.

Кондратюк Л.Р., Цвиркун В.М.

ДОЛГ ЖИЗНИ: ФИЛОСОФСКО-АНТРОПОЛОГИЧЕСКОЕ ЭССЕ НА ТЕМУ ЭТОСНО-ЭСТЕЗИСНОГО СОСТОЯНИЯ ЧЕЛОВЕКА В МИРЕ

В статье исследуется этосно-эстетическое состояние развития личности в условиях современного глобального общества под углом зрения философской антропологии. Акцентируется внимание на морально-эстетических ценностях человеческой жизни и долга личности реализовать в ней идеалы истины (правды), добра и красоты.

Ключевые слова: жизнь, долг, этос, эстетизм, ценности, истина (правда), добро, красота.

Kondrutjuk L., Tsvirkun V.

DUTY OF LIFE: THE PHILOSOPHICAL-ANTROPOLOGICAL ESSAY BY THEME OF ETHOS AND AESTHESIS STATUS OF PERSON IN THE WORLD

In this article investigating ethos and aesthesis status of development of person in conditions of modern global society by philosophical antropology point of view. Attention stressing on a moral and aesthetical values of human life and duty of person to realize in it ideals of truth, goodness and beauty.

Key words: life, duty, ethos, aesthesis, values, truth, goodness, beauty.

Надійшла до редакції 28.02.2012 р.